

Лекція

Розвиток сенсорно-перцептивної сфери дітей

Підготувала: викладач
Верховська О.А.

План

- 1. Початковий етап сенсорно-перцептивного розвитку дитини.
- 2. Особливості сенсорно-перцептивного розвитку дитини раннього віку.
- 3. Сенсорно-перцептивний розвиток дошкільника.
- 4. Розвиток різних видів сприймання дитини від народження до 7 років.
- 5. Сенсорно-перцептивний розвиток молодшого школяра.
- 6. Методи діагностики сенсорно-перцептивного розвитку дітей.

Література:

1. Вікова психологія і психодіагностика : підручник / Л. Г. Терещенко. Київ : Слово, 2016. 608 с.
2. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посіб. / І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2011. – 464 с.
3. Грінцова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
4. Методи діагностики психічного розвитку дітей / І. М. Гоян, А. А. Палій // За ред. А.А. Палія. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. – 652 с.
5. Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу [текст] : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 296 с.

- **Ключові слова:** сенсорно-перцептивний розвиток дітей, відчуття, сприймання

Домашнє завдання:

- - опрацювати лекцію;
- - скласти психологічний словник з ключових слів теми;
- - підготувати методики для діагностики сенсорно-перцептивної сфери дітей презентацію з питань історії дитячої психодіагностики та прикріпити в Moodle.

1. Початковий етап сенсорно-перцептивного розвитку дитини

• **Сенсорний розвиток становить одну з головних ліній розумового розвитку в ранньому віці і дошкільному дитинстві. Значно змінюються основні види чутливості.**

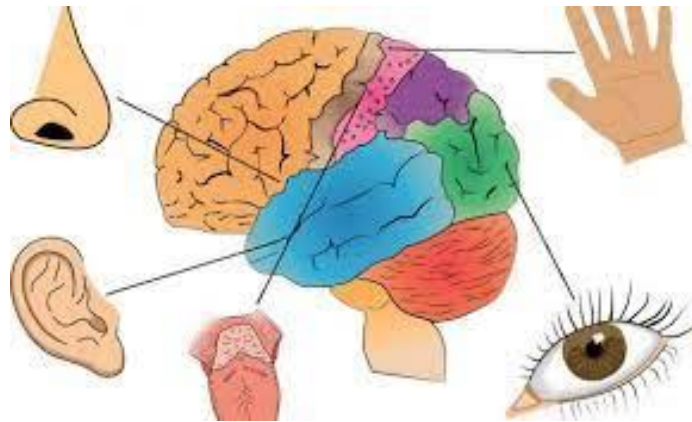
Так, покращується гострота зору і слуху, підвищується точність розрізнення кольорів, розвивається музичний і фонематичний слух. Удосконалюється орієнтування у властивостях і просторових відношеннях предметів.

Дитина засвоює суспільно вироблені уявлення про чуттєві властивості – сенсорні еталони кольору, величини, форми та ін. **Цьому сприяють різні види діяльності дитини, перш за все продуктивні.**

- Із засвоєнням сенсорних еталонів пов'язаний розвиток **перцептивних дій**, що сприяють цілеспрямованому і планомірному обстеженню предметів.
- Значні зміни відбуваються у розвитку **орієнтування дитини в просторі й просторовому розташуванні предметів**. Це орієнтування починається з виділення дитиною власного тіла, провідної руки.
- Значний вплив на розвиток сприймання здійснює **слово**, яке виділяє ознаки предметів і сприяє тим самим усвідомленню і закріпленню уявлень про їх сенсорні якості.
- Генезис сприйняття тісно пов'язаний з розвитком наочно-дійового і наочно-образного мислення, з вдосконаленням системи уявлень і властивостей оперувати ними достатньо вільно.

- **Відчуття та сприймання** – початковий момент пізнання, його називають також **сенсорно-перцептивною сферою особистості**. За допомогою органів чуттів людина отримує інформацію про оточуюче.
- **Відчуття** – це елементарний психічний процес, що полягає у відображенні окремих властивостей предметів та явищ оточуючого, а також станів внутрішніх органів при безпосередньому впливі подразників на органи чуттів.
- Найбільш поширена класифікація відчуттів за органами чуттів, запропонована ще Аристотелем: **зір, слух, нюх, смак, дотик**.

- **Сприйняття** – це відображення предметів, явищ, процесів і сукупності їх властивостей в їх цілісності при безпосередній дії цих предметів і явищ на відповідні органи чуття.
- На відміну від сприйняття, відчуття дозволяє відображати лише окремі властивості предметів і явищ.

- **Види сприймання розрізняють за:**

- 1) конкретним змістом об'єкту (сприймання тексту, мистецтва, природи, навчального матеріалу);
- 2) формами існування матерії (часу, простору, руху);
- 3) провідним аналізатором (зорове, слухове, нюхове, смакове, дотикове, кінестетичне або рухове).

- Відчуття і сприйняття складають процеси чуттєвого пізнання.

Протягом дошкільного дитинства сенсорно-перцептивний розвиток дитини проходить важливі етапи, що багато у чому визначають пізнавальну діяльність людини загалом.

• **Отже, провідну роль у розвитку сенсорно-перцептивної сфери немовляти відіграють зір і слух;**

• – розвиток сенсорно-перцептивної сфери залежить від рівня розвитку моторики дитини та сприяє останньому;

• – розвиток моторики, зокрема дії хапання, призводить до інтенсивного маніпулювання предметами, що стає умовою їх сприймання;

• – пристосовування руки до захоплення предмета відповідно до його форми свідчить про виділення дитиною форми й розміру предметів;

• – розвиваються міжаналізаторні зв'язки

• – зорово-слухові та зорово-рухові координації;

• – починає формуватися перша пізнавальна дія – обстеження предметів.

2. Особливості сенсорно-перцептивного розвитку дитини раннього віку

- – розрізнення ознак предметів проявляється як впізнавання, в якому інтегровані процеси пам'яті та сприймання;
- – найкраще дитина розрізняє форму й величину предметів, які є умовою її предметних дій;
- – розвиток орієнтувальних дій відбувається при переході від практичного примірювання до зорового співвідношення предметів за їх ознаками і до порівняння з використанням уявних мірок-образів;
- – засвоєнню слів на позначення ознак (прикметників) сприяють вправи на вибір предмета за названою дорослим ознакою;
- – створюється основа для подальшого засвоєння сенсорних еталонів.

3. Сенсорно-перцептивний розвиток дошкільника

- – успіхи у розвитку сенсорно-перцептивної сфери дошкільника досягаються на основі характерних для віку видів діяльності та форм спілкування;
- – розвиток сприймання відбувається на основі орієнтувальнообстежувальної діяльності;
- – провідним різновидом обстежувальної дії дошкільника є акт розглядання, який набуває самостійності;
- – формуються системи сенсорних еталонів;
- – сприйняття інтелектуалізується (зростає його диференційованість та інтегрованість із мовленням, мисленням, пам'яттю);
- – зростання загального рівня особистісної довільності проявляється як набуття сприйманням цілеспрямованості, керованості, спланованості та його перехід до спостереження.

4. Розвиток різних видів сприймання дитини від народження до 7 років

- Протягом немовлячого віку у дитини міцно закріплюється специфічно людський біоритм денної активності та нічного відпочинку. Завдяки цьому дитина відрізняє день і ніч, засвоює їх найбільш помітні ознаки (вдень світить сонечко, вночі – місяць тощо).
- До 3 років діти вирізняють нетривалі й конкретні часові відрізки з менш помітними зовнішніми ознаками: (ранок-вечір), пов'язані з виконанням дитиною різних режимних моментів: вранці вона просинається, одягається, снідає; увечері – вечеряє, дивиться по телебаченню «На добраніч, діти», засинає.

- Дитина дошкільного віку навчається орієнтуватись за годинником, який часто вважає причиною плину часу.

Внаслідок такого уявлення дитина іноді переводить стрілки годинника, щоб очікувана подія настала швидше або щоб відкласти її. Вона добре орієнтується на ті часові проміжки, що їх відлічує годинник: хвилина, година, доба.

Ознайомлення дитини з календарем формує її уявлення про тиждень, місяць, рік.

- Головна роль у розвитку сприйняття часу належить дорослому, який виділяє часові відрізки, встановлює їх зв'язок з діяльністю малюка і позначає словом.

5. Сенсорно-перцептивний розвиток молодшого школяра

• Дослідження показали, що з віком удосконалюється не стільки абсолютна і розрізняльна чутливість дітей, скільки **вміння використати різноманітність відтінків кольорів і звуків, що сприймаються, для осмислення художньої картини і музичного твору, для передавання їх у власній зображальній діяльності.**

• **Значно ускладнюються й удосконалюються в дітей шкільного віку сенсомоторні зв'язки.**

- **Вправляння в письмі** – це утворення складних зорово-рухових тимчасових зв'язків у корі головного мозку.
- Координація зору і руху вдосконалюється також на заняттях з математики і праці. Щоб накреслити під лінійку пряму лінію, виміряти її, поставити, де треба, позначку, розрізати або зігнути аркуш по наміченій лінії, шити або плести, ліпити чи наклеювати картинки, потрібно спиратися на вироблені сенсомоторні зв'язки. Якщо на уроці фізкультури сенсомоторні зв'язки виробляються на основі дій великої мускулатури, то письмо, різні види праці, малювання формують більш тонкі асоціації між руховими клітинами кори і тими, які відчують.

• У молодшому шкільному віці посилюється також роль слова в розрізненні якостей предметів. Широко використовуючи багатство рідної мови, вчитель малює словами яскраві картини природи. У дітей виникають реальні і живі образи зими, бурі, лісу, але, звичайно, лише тоді, коли їх із раннього віку привчали «за кожним словом розуміти дійсність» (І.П. Павлов).

• Дослідження показали, що першокласники опановують передбачені програмою рухи на уроках фізкультури значно швидше і виконують їх краще й легше, якщо вони названі словами, а не відтворюються лише наслідувально.

• Так одночасно із загальним розумовим розвитком дитини вдосконалюється й діяльність її аналізаторного апарата. Розвинений «апарат відчуттів» дає змогу старшим дітям пізнавати безліч властивостей предметів, явищ природи і продуктів людської праці. Розвинений аналізаторний апарат сприяє тому, що діти стають чутливими до гармонійних і дисгармонійних поєднань кольорів, запахів, звуків, рухів.

Розвиток відчуттів виявляється в тому, що:

- загострюється абсолютна і розрізняльна чутливість;
- утворюються дедалі складніші міжаналізаторні зв'язки;
- формуються тонкі й точні сенсомоторні асоціації, що забезпечують точність рухів і зоровий контроль за ними;
- мова, яка розвивається, перетворює подразнення в знання якостей предметів, надає цим знанням узагальненого характеру і забезпечує досконаліше орієнтування дитини в навколишньому середовищі (зокрема і в новому);
- між розрізненням якостей, їх називанням і використанням у маленьких дітей немає повної відповідності. З розвитком ця відповідність зростає. На вищому ступені розвитку відчуття різних якостей предметів та їх відтінків є основою для усвідомлення окремих предметів і цілих життєвих ситуацій;
- чутливість, що вдосконалюється, до якостей предметів і явищ та їх словесні позначення є основою і умовою розвитку в дітей спостережливості й естетичних почуттів;
- відчуття дитини розвиваються в різноманітних видах діяльності, що її спеціально організовують вихователі, вчителі.

Величезним досягненням у розвитку сприймання молодшого школяра є встановлення ним перших зв'язків простору, часу, кількості.

- Для сприймання потрібні не тільки готовність аналізаторів, а й деякий досвід: знання про речі і вміння їх сприймати. Тому сприймання формується протягом усього періоду розвитку дитини. Удосконалення сприймання невіддільне від загального розумового розвитку дитини.
- У сприйманні дитиною предмета вирішальну роль відіграє форма (контур), поза якою не може бути предмета. Дуже рано дитина сприймає предмет за таких умов:
 - а) якщо він рухається на фоні нерухомих речей;
 - б) коли дитина виконує дії з предметом (маніпулятивні, предметні, обмацування предмета, потім ліплення, моделювання, конструювання, зображення);
 - в) при виробленні спеціального умовного диференційованого рефлексу на форму, величину, розміщення в просторі;
 - г) коли предмет (чайник, м'яч) або геометричну форму називають словами.

- Колір стає акцентованим компонентом предмета, який сприймають, тоді, коли він:
 - а) набув значення сигналу внаслідок спеціально виробленого рефлексу;
 - б) є характерною ознакою предмета;
 - в) позначається словом при сприйманні незнайомого предмета;
 - г) конкурує з незнайомою дітям абстрактною для них формою (геометричною).
- **Сприймання будь-якого предмета і його зображення є відображенням цілого у взаємовідношеннях складових його частин.** Ці відношення цілого і частини мінливі і рухливі. Будь-який процес сприймання предмета як цілого неможливий без виділення його ознак, сторін, частин (аналіз) і встановлення зв'язків між ними (синтез). Така мислительна діяльність найбільш виразно виступає у сприйманні складного змісту: картини, тексту, сприймання яких немислимо без розуміння, тобто є формою складної розумової діяльності.
- Навчившись свідомо сприймати навколишній світ, школярі дістають змогу безпосередньо пов'язувати теоретичні знання з своєю практичною (позанавчальною, громадською, юннатівською, спортивною тощо) діяльністю.

6. Методи діагностики сенсорно-перцептивного розвитку дітей

Проведений аналіз методів вивчення відчуття і сприйняття показав, що ці методи:

- 1) характеризуються штучністю основних елементів експериментальної ситуації: штучними, спеціально сконструйованими об'єктами; значно відрізняються від реальних умовами і процедурою проведення; наявністю способів реєстрації, які вносять спотворення у перебіг процесів відчуття і сприйняття;
- 2) спрямовані на дослідження різних сторін, аспектів, окремих характеристик і якостей відчуттів і сприймань.

Відсутні методи вивчення цілісного сенсорно-перцептивного процесу дітей різного віку. При цьому теоретичні підходи, що лежать в основі цих методів, розглядають відчуття і сприйняття як процес, властивий абстрактному носію, а не як здібність конкретної особистості. Поява праць, які відзначають існування індивідуальних відмінностей у сприйнятті (когнітивних перцептивних стилів), не призвела до трансформації методів діагностики сенсорно-перцептивної сфери дітей.

